

ทางเลือกใหม่ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ¹

An Alternative Approach to Content Analysis for Data Analysis in Qualitative Research

จำเนียร จวงตระกูล², กล้าหาญ ณ น่าน³, วอนชนก ไชยสุนทร⁴, พิบูลย์ ธาระพุทธิ⁵, สุมณฑา ต้นวงศ์वाल⁶,
สุนทร มินสุข⁷ และ บวรนนท์ ทองกัลยา⁸

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ทำการประยุกต์จากวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีและใช้กับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไปที่มีได้ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทย โดยทำการดัดแปลงวิธีการและลดขั้นตอนรวมทั้งลดความสลับซับซ้อนของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมเพื่อให้มีความกระชับขึ้นเพื่อความสะดวกในการทำงานโดยยังคงได้ผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใกล้เคียงกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมากที่สุด และเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมมาเริ่มต้นทำการวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยแบบผสมได้ใช้งานต่อไป สาธารณสำคัญของบทความนี้ประกอบด้วย (1) บทนำ (2) ลักษณะสำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (3) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (4) การวิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นทางเลือกใหม่ที่ใช้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (5) บทสรุปและเสนอแนะ

¹ บทความนี้ปรับปรุงจาก จำเนียร จวงตระกูล (2564) การสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการคณะอนุกรรมการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ณ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ 28-29 มกราคม 2564

² จำเนียร จวงตระกูล, ศาสตราจารย์พิเศษ, ดร., DBA., Ph.D. กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ Email: professorsdrjj@gmail.com

³ กล้าหาญ ณ น่าน, รองศาสตราจารย์, ดร., Ph.D. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม Email: hahan_n@rmutt.ac.th

⁴ วอนชนก ไชยสุนทร, รองศาสตราจารย์, ดร., Ph.D. คณะบริหารธุรกิจ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง Email: wornchanok.ch@kmitl.ac.th

⁵ พิบูลย์ ธาระพุทธิ, MPA (USA), สถาบันรับรองคุณวุฒิวิชาชีพทรัพยากรบุคคลประเทศไทย Email: piboontha@gmail.com

⁶ สุมณฑา ต้นวงศ์वाल, ดร., Ph.D. บัณฑิตวิทยาลัยการบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ Email: maitrendyhr@gmail.com

⁷ สุนทร มินสุข, ดร., Ph.D. บริษัทอิมบิลิตี้ประเทศไทยจำกัด Email: sunetrmeensuk@gmail.com

⁸ บวรนนท์ ทองกัลยา, Ph.D. สมาคมการจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย Email: 168dot@gmail.com

คำสำคัญ: การวิเคราะห์เนื้อหา การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบทางเลือก

Abstract

This academic article aims to present a newly developed method of content analysis for qualitative research data analysis. This method has been adapted from the original conventional content analysis that is particularly being used in grounded theory study and those general qualitative research studies without a specific qualitative research strategy. It simplifies the complexity of the original method by reducing and adapting certain steps in the process of analysis while being able to achieve the goals and results of the data analysis of the study at the same time. This method could be an additional alternative for novice qualitative researchers and those who have newly shifted their paradigm to pursue their qualitative or mixed methods research project. The essence of the content of this article comprises (1) Introduction; (2) The nature of qualitative data; (3) The content analysis methods applying in qualitative research; (4) An alternative approach to content analysis for data analysis in qualitative research; (5) Conclusions and recommendations,

Keywords: Content Analysis; Qualitative Research; Alternate Approach to Content Analysis

บทนำ

การวิจัยเชิงคุณภาพได้รับความนิยมมากขึ้นในชุมชนวิจัยไทย ทั้งนี้มีผู้ให้ความสนใจในการทำวิจัยเพิ่มมากขึ้นทั้งที่เป็นโครงการวิจัยเชิงคุณภาพโดยตรงและการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยแบบผสม อย่างไรก็ตามนักวิจัยใหม่ที่ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพหรือนักวิจัยที่เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการวิจัยเชิงปริมาณมาทำการวิจัยเชิงคุณภาพมักจะประสบปัญหาหลายอย่างเนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณอย่างมาก โดย จำเนียร จวงตระกูล (2553: 12-13) ได้นำเสนอข้อแตกต่างระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณไว้ 15 ประการ และต่อมา วรณวิชนี ถนอมชาติ และคณะ (2363: 3-5) ได้นำเสนอความแตกต่างระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณไว้ 15 ประการ เช่นกัน ซึ่งความแตกต่างที่สำคัญส่วนหนึ่งคือความแตกต่างทางด้านข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแต่ละประเภท และในขณะเดียวกันก็ได้เปรียบเทียบการออกแบบการวิจัยระหว่างการศึกษาวิจัยทั้งสองแบบนี้ให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันในด้านการออกแบบการวิจัยถึง 20 ประการ (วรณวิชนี ถนอมชาติ และคณะ, 2363: 5-7) ความแตกต่างของการวิจัยสองแบบนี้ มักเป็นความแตกต่างที่เป็นแบบตรงกันข้าม นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการวิจัยคือกระบวนทัศน์ที่ใช้ในนำทางการวิจัยไปจนถึงการนำเสนอผลการวิจัย โดยความแตกต่างที่สำคัญยิ่งคือข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยกับวิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

ข้อมูลถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการวิจัย เพราะถ้าไม่มีข้อมูลก็ไม่มีกรวิจัย เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะที่แตกต่างจากข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพก็แตกต่างจากวิธีการที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ นักวิจัยจึงไม่สามารถนำวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณมาใช้กับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพได้ การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่ง Hsieh & Shannon (2005:1277) ได้แบ่งออกเป็นสามแบบคือ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional content analysis) ซึ่งถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี (Grounded theory study) และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไปที่มีได้ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยของการวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการที่เป็นกระบวนการที่เฉพาะเจาะจง โดยเฉพาะที่แตกต่างและตรงกันข้ามกับวิธีอื่น เนื่องจากการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทยส่วนใหญ่มักไม่ได้ กำหนดยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การวิจัยแบบบรรยาย (Narrative study) (Creswell, 2007: 55-57) หรือ แบบศึกษาปรากฏการณ์ (Phenomenological study) (Creswell, 2007: 60-62) หรือ การศึกษาวัฒนธรรม (Ethnographic study) (Creswell, 2007: 70-72) หรือ การศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case study) (Creswell, 2007: 74-75) เป็นต้น ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยแต่ละแบบนี้มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นแบบเฉพาะของแต่ละแบบแตกต่างกันออกไป เป็นการเฉพาะ ในขณะที่เดียวกันในแต่ละยุทธศาสตร์การวิจัย จะมีวิธีการวิเคราะห์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นของตนเองอีกหลายวิธี ซึ่งนักวิจัยสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมของโครงการวิจัยของตน

ดังนั้นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ไม่ได้ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะดังที่กล่าวมาแล้ว จึงใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมที่มีกระบวนการและขั้นตอนในการวิเคราะห์โดยเฉพาะเช่นกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความสับสนแก่นักวิจัยใหม่และนักวิจัยที่คุ้นเคยกับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งสำหรับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่เปลี่ยนกระบวนการทัศน์ มาเริ่มต้นทำการวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยแบบผสมได้ใช้งานต่อไป คณะผู้เขียนจึงได้ทำการปรับปรุงและดัดแปลงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมที่ได้พัฒนาขึ้นใช้งานในโครงการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของหัวหน้าหน่วยงานของมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ (จำเนียร จวงตระกูล, 2564: 23-24) ที่ได้ประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทย ทั้งนี้ได้ดัดแปลงวิธีการและลดขั้นตอน รวมทั้งลดความสลับซับซ้อนของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมให้มีความกระชับขึ้นเพื่อความสะดวกในการใช้งานโดยยังคงได้ผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใกล้เคียงกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมากที่สุด

สาระสำคัญของบทความนี้ประกอบด้วย (1) บทนำ เพื่อเป็นการกล่าวถึงประเด็นที่จะทำการศึกษาและความสำคัญของเรื่องที่จะศึกษา (2) ลักษณะสำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งแตกต่างจากข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (3) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจกับการวิเคราะห์เนื้อหาประเภทต่างๆ ที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทางเลือกใหม่ของการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป (4) ทางเลือกใหม่ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำเสนอทางเลือกใหม่ที่พัฒนา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป (5) บทสรุปและเสนอแนะ

ลักษณะสำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ข้อมูลเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งของการวิจัย (Joungtrakul, Sheehan, & Aticomswan, 2013: 140) ในขณะที่เดียวกันข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะและประเภทของการวิจัย โดยเฉพาะในการวิจัยเชิงคุณภาพ จะมีข้อมูลที่หลากหลายและแตกต่างจากข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ นำไปสู่วิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างกันไป โดย Gale, Heath, Cameron, Rashid, & Redwood (2013: 2) อธิบายว่า ข้อมูลเชิงคุณภาพจะต้องอยู่ในรูปแบบของข้อความ (Textual Form) ก่อนการวิเคราะห์ ข้อความเหล่านี้อาจอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสารการวิจัย บันทึกรายงานการประชุม เอกสารเชิงนโยบาย เอกสารที่ถอดเทปจากการสัมภาษณ์ หรือการสนทนากลุ่ม หรือบันทึกภาคสนาม ในกรณีที่เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตวัตถุหรือสิ่งของหรือสถานการณ์ทางสังคม เป็นต้น ทั้งนี้ วรรณวิชนี ฅนอมชาติ และคณะ (2563: 3-4) ได้นำเสนอลักษณะสำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเปรียบเทียบกับลักษณะสำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณไว้ โดยได้คัดค้านำเสนอใน 5 มิติ กล่าวคือ ลักษณะของข้อมูลแหล่งที่มาของข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และโปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: เปรียบเทียบความแตกต่างของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณ ใน 5 มิติสำคัญ

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยเชิงคุณภาพ	การวิจัยเชิงปริมาณ
1 ลักษณะของข้อมูลการวิจัย	มีความเป็นนามธรรม มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงจากผู้ให้ข้อมูล เป็นการตีความหรืออธิบายความหมาย เป็นข้อความ เป็นตัวหนังสือ เอกสาร หลักฐานต่างๆ	มีความเป็นรูปธรรม เป็นจำนวน เป็นตัวเลข สามารถนับ ชั่ง ตวง วัด ออกมาได้ เป็นความเห็นที่มีต่อคำถามของนักวิจัยที่นักวิจัยกำหนดไว้ล่วงหน้าด้วยตัวนักวิจัยเอง
2 แหล่งที่มาของข้อมูลการวิจัย	มาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้จากเอกสารในรูปแบบต่างๆ บันทึกหลักฐาน ภาพถ่าย ภาพเขียน โสตทัศนอุปกรณ์ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้มาจากสื่อสังคมออนไลน์หรือแอปพลิเคชัน หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่างๆ ที่มีความหลากหลาย	สถานที่ทดลอง กระบวนการทดลอง ผู้ตอบแบบสอบถามที่นักวิจัยได้ตั้งคำถามและกำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้าแล้วผู้ตอบเลือกคำตอบตามความเห็นของตน เอกสาร หลักฐานต่างๆ ที่สามารถนับจำนวน หรือ วัด ชั่ง ตวง ออกมาได้
3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบต่างๆ ทางการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบสอบถามปลายเปิด การสังเกต การเข้าร่วม ทั้งเข้าร่วมและสังเกต เก็บรวบรวมข้อมูลแบบเชิงคุณภาพจาก เอกสารจาก บันทึก	แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงปริมาณ การทดลองแบบต่างๆ การจดบันทึกข้อมูลการทดลอง ข้อมูลหรือสถิติต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว เช่น รายงานผลการสำมะโนประชากร เวชระเบียนใน

	หลักฐาน ภาพ โสตทัศนูปกรณ์ สื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ และทางโทรศัพท์	สถานพยาบาล การเก็บข้อมูล แบบเชิงปริมาณผ่าน สื่อสังคม ออนไลน์ หรือโทรศัพท์
4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาหลาย รูปแบบโดยไม่ใช้สถิติ ทำควบคู่ไป กับการเก็บข้อมูลและหยุดเมื่อถึง จุดอิ่มตัว	ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติ หลายรูปแบบ เก็บข้อมูลได้ ครบถ้วนหรือเพียงพอแล้วจึงทำ การวิเคราะห์
5 โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อ วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปแบบเชิง คุณภาพหลายรูปแบบช่วยในการ วิเคราะห์โดยโปรแกรมสำเร็จรูป ไม่สามารถทำการวิเคราะห์แทน นักวิจัยได้เลย เพียงแต่ช่วยให้มี ความสะดวกขึ้นเท่านั้น	ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปแบบเชิง ปริมาณหลายรูปแบบในการ วิเคราะห์โดยโปรแกรมสำเร็จรูป สามารถทำการวิเคราะห์ออกมา เป็นผลการวิจัยให้แก่นักวิจัยได้ เลย

ที่มา: ดัดแปลงจาก วรณวิชนี ถนอมชาติ และคณะ, 2563, หน้า 3-4.

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่สำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเปรียบเทียบกับลักษณะที่สำคัญของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณในมิติต่างๆ 5 มิติ ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจกับลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้สามารถใช้เป็นฐานในการทำความเข้าใจกับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพในลำดับต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพมีความหลากหลาย โดยมีลักษณะเฉพาะตามรูปแบบและแหล่งที่มาของข้อมูล ดังนั้นก่อนที่จะนำไปทำการวิเคราะห์จึงจำเป็นต้องทำให้เป็นข้อมูลที่เป็นข้อความ (Textual form) ก่อน จึงจะทำการวิเคราะห์ได้ (Gale et al., 2013): 2) และเนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นข้อมูลที่เป็นข้อความตัวอักษร จึงต้องใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ของข้อความ ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญหลายส่วนและมีวิธีการในการวิเคราะห์หลายวิธีดังจะได้นำเสนอ โดยสังเขปต่อไป

ส่วนประกอบสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

เพื่อทำความเข้าใจกับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลำดับต่อไปจะได้นำเสนอส่วนประกอบที่สำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาโดยทั่วไป สามารถแสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: ส่วนประกอบสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

คำ	ความหมาย
การย่อ (Condensation)	การย่อ (Condensation) เป็นกระบวนการในการย่อข้อความให้สั้นลง ในขณะที่ยังคงรักษาความหมายหลักไว้
รหัส (Code)	รหัส (Code) เป็นฉลาก หรือ ชื่อ ที่สามารถอธิบายความหมายได้ชัดเจนที่สุดว่า หน่วยความหมายย่อ (Condensed Meaning Units) นั้นหมายความว่าอย่างไร ตามปกติจะมีความยาวเพียงหนึ่งหรือสองคำ
หัวข้อเรื่อง (Category)	หัวข้อเรื่อง (Category) เป็นการนำเอารหัสหลายรหัสที่มีความสัมพันธ์กันในด้านเนื้อหาหรือบริบทมารวมเป็นกลุ่มเดียวกันแล้วตั้งชื่อขึ้นมาใหม่เป็นหัวข้อเรื่อง (Category) หัวข้อเรื่องจะตอบคำถามเกี่ยวกับ ใคร? อะไร? เมื่อไร? หรือ ที่ไหน?
หัวข้อเรื่องหลัก (Theme)	หัวข้อเรื่องหลัก (Theme) เป็นการนำเอา หัวข้อเรื่อง (Category) ที่มีความหมายพื้นฐาน (Underlying meaning) เช่น ความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในตั้งแต่สองหัวข้อเรื่องขึ้นไปมารวมไว้ในกลุ่มเดียวกันแล้วตั้งชื่อใหม่ขึ้นมาเป็นหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) หัวข้อเรื่องหลักจะตอบคำถามเกี่ยวกับ ทำไม? อย่างไร? ในทิศทางใด? หรือ โดยวิธีการใด?

ที่มา: แปลและดัดแปลงจาก Erlingsson & Brysiewicz, 2017: 94; จำเนียร จวงตระกูล และ นวสินันท์ วงศ์ประสิทธิ์, 2562: 5.

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่า การย่อ (Condensation) เป็นการนำเอาประเด็นจากข้อมูลที่เป็นข้อความมาตั้งชื่อใหม่ที่เป็นตัวแทนของความหมายของข้อความนั้นๆ ซึ่งอาจเป็นคำหรือวลีสั้นๆ การย่อนำไปสู่การกำหนดรหัส (Code) ที่มาจากข้อมูลที่เป็นข้อความ รหัสนำไปสู่การกำหนดกลุ่มของรหัสที่มีความหมายที่คล้ายคลึงกันที่สามารถจัดรวมเข้าไว้ในหมวดหมู่หรือประเภทเดียวกันได้ โดยตั้งชื่อของหมวดหมู่ขึ้นมาใหม่เรียกว่าหัวข้อเรื่อง (Category) จากหัวข้อเรื่องนี้จะนำไปสู่หัวข้อหลัก (Theme) โดยการนำเอาหัวข้อเรื่องหลายหัวข้อ ที่สามารถจัดเข้าไว้ในหมวดหมู่เดียวกันได้มารวมไว้ในหมวดหมู่เดียวกันแล้วตั้งชื่อขึ้นมาใหม่เรียกว่าหัวข้อหลัก ซึ่งหัวข้อหลักนี้จะใช้เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบ (Factor) ที่นำไปสร้างทฤษฎีหรือแบบจำลองหรือนำไปอธิบายผลของการวิจัยต่อไป

ส่วนประกอบสำคัญทั้ง 5 ส่วนนี้จะใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทั่วไปแล้ว จะเริ่มจาก การลงรหัส ซึ่งการจัดทำการย่อจะช่วยให้นักวิจัยสามารถกำหนดรหัสได้สะดวกขึ้น เหมาะสำหรับนักวิจัยใหม่ที่ยังขาดประสบการณ์ในการวิเคราะห์ ส่วนนักวิจัยที่มีประสบการณ์มากพอแล้ว อาจข้ามไปเริ่มต้นจากการกำหนดรหัสแล้วนำไปสู่ การจัดประเภทข้อมูลเป็นหัวข้อเรื่องแล้วก้าวไปสู่การกำหนดหัวข้อหลักต่อไป

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไป

Hsieh & Shannon (2005: 1277) ได้แบ่งวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ออกเป็น 3 แบบคือ (1) แบบดั้งเดิม (Conventional content analysis) (2) แบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed content analysis) (3) แบบสรุปความ (Summative content analysis) ซึ่งจะได้อธิบายวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแต่ละแบบ โดยสังเขปและทำการเปรียบเทียบวิธีการในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสามแบบตามที่ จำเนียร จวงตระกูล และ นวสันต์ วงศ์ประสิทธิ์ (2562: 5-8) ได้นำเสนอไว้ในลำดับต่อไป

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional content analysis) ถือเป็นแบบพิธีหรือทำเนียบการปฏิบัติของการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้มาอย่างต่อเนื่องในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี (Grounded theory) ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยในประเด็นหรือโจทย์การวิจัยที่เป็นเรื่องใหม่หรือในกรณีที่ยังไม่มีทฤษฎีรองรับ เป็นการวิจัยที่สร้างความรู้ใหม่หรือทฤษฎีหรือแบบจำลองใหม่ขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ยังไม่ปรากฏมีผู้ทำการศึกษามาก่อน สามารถใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไปที่ไม่ได้ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ นอกเหนือจากยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นักวิจัยจะเริ่มต้นการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมก่อนแล้วจึงก้าวไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการและขั้นตอนที่กำหนดไว้เป็นการเฉพาะสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบนั้นๆ ต่อไป กระบวนการวิเคราะห์เริ่มต้นจากการอ่านและทำความเข้าใจกับเนื้อหาของข้อมูลซึ่งพิจารณาจากเนื้อหาของข้อความโดยพิจารณาสาระสำคัญของเนื้อหาของข้อความที่หน้ากระดาษ ที่ละวรรค ที่ละประโยค ที่ละวลี หรือที่ละคำ แล้วตีความหมายของเนื้อหานั้นๆ ว่ามีความหมายว่าอย่างไร แล้วจึงตั้งชื่อขึ้นมาใหม่แทนข้อความในหน้า วรรค ประโยค วลี หรือคำ เหล่านั้น ขั้นตอนนี้เรียกว่าการกำหนดรหัส (Code) จากเนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความ จากนั้นจึงทำการจัดกลุ่มของรหัสที่มีความหมายคล้ายคลึงกันเข้าไว้ในกลุ่มหรือหมวดหมู่เดียวกันเป็นประเภทข้อมูลเดียวกัน ซึ่งเรียกว่าหัวข้อรอง (Category) ในกรณีที่มีประเภทข้อมูลหรือหัวข้อรองประเภทเดียวกันจำนวนมาก อาจจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่โดยแบ่งออกเป็นประเภทข้อมูลย่อย หลายกลุ่มอยู่ภายใต้ประเภทข้อมูลเดียวกันได้ ซึ่งเรียกว่าประเภทข้อมูลย่อย (Sub-category) ในลำดับต่อไป จึงทำการจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประเภทข้อมูลโดยการนำเอาประเภทข้อมูลที่มีความหมายคล้ายคลึงกันที่สามารถจัดเข้ารวมกลุ่มอยู่ในกลุ่มหรือหมวดหมู่เดียวกันได้เข้าไว้ด้วยกันเป็นประเด็นหลัก (Theme) ประเด็นหลักเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบ (Factor) ที่นำไปใช้ดำเนินการต่างๆ ต่อไป เช่น การสร้างทฤษฎี แบบจำลอง การอธิบาย หรือการอภิปรายผลการวิจัย เป็นต้น

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้เป็นการวิเคราะห์ที่ใช้ในกรณีที่ยังไม่มีทฤษฎีรองรับและใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพที่ไม่ได้เลือกใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะดังที่ได้กล่าวมาแล้วจึงเหมาะ

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทยซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้วิธีการวิจัยแบบที่ไม่ได้กำหนดคุณศาสตร์ การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามกระบวนการที่ยาก มักอยู่ที่ขั้นตอนการย่อและการลงรหัส ดังนั้นในบทความนี้จะได้นำวิธีการวิเคราะห์นี้ มาทำการปรับปรุงเพื่อนำใช้งานในโครงการวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทยต่อไป

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed content analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้เป็นวิธีการที่สวนทางกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมซึ่งกำหนดรหัส หัวข้อเรื่องรอง หัวข้อเรื่องย่อย และหัวข้อเรื่องหลักจากเนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความที่นำมาทำการวิเคราะห์ เช่น จากการถอดเทปคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล (Transcript) หรือบันทึกการสังเกตวัตถุหรือสิ่งของ การสังเกตสถานการณ์ที่ทำการวิจัย บันทึกการสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทำการวิจัย เป็นต้น แล้วดำเนินการตามกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาตามที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น แต่การวิเคราะห์แบบกำหนดทิศทางล่วงหน้านี้ เป็นการกำหนดรหัส หัวข้อเรื่องรอง หัวข้อเรื่องย่อย และหัวข้อเรื่องหลักจากทฤษฎีที่นักวิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมเพื่อการวิจัยในโครงการวิจัยนั้นๆ แล้วจัดทำโครงสร้างของรหัส หัวข้อเรื่องรอง หัวข้อเรื่องย่อยและหัวข้อเรื่องหลักจากทฤษฎีขึ้นก่อนเป็นการล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นเครื่องมือนำทางในการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ ซึ่งในการวิเคราะห์แบบนี้ นักวิจัยจะอ่านข้อความในข้อมูลนำมาทำการวิเคราะห์แล้วพิจารณากำหนดว่ามี ข้อความใดบ้างที่มีความหมายตรงกับรหัสที่นักวิจัยได้จัดทำขึ้นจากทฤษฎีที่ได้ทบทวนวรรณกรรมมาดังกล่าวข้างต้น เมื่อพบว่ามีความตรงกันกับรหัสที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว จึงใช้รหัสนั้นเป็นรหัสที่ได้จากข้อมูลนำมาทำการวิเคราะห์ ทำเช่นนี้ต่อไปจนหมดข้อความที่นำมาทำการวิเคราะห์ แล้วจึงจัดหมวดหมู่เป็นหัวข้อรองหัวข้อย่อยและหัวข้อหลักตามที่ได้จัดทำไว้ล่วงหน้า ในกรณีที่ไม่มีข้อความในข้อมูลนำมาใช้ในการวิเคราะห์ตรงกับรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อย หรือหัวข้อหลักที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า ก็ให้ตัดออก แต่ในกรณีที่พบว่าจำเป็นต้องจัดทำรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อย หรือหัวข้อหลักขึ้นมาใหม่ก็สามารถทำได้ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์นี้ สามารถนำไปใช้ได้เช่นเดียวกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าเป็นการวิเคราะห์ที่ใช้ในกรณีที่มีทฤษฎีรองรับอยู่แล้ว และมีความสลับซับซ้อนอยู่บ้างในการกำหนดรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อย และหัวข้อหลักจากทฤษฎีที่ได้ทบทวนวรรณกรรมไว้แล้ว แต่จะมีความสะดวกในการเลือกรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อย และหัวข้อหลัก จากทฤษฎีที่ได้ทบทวนวรรณกรรมไว้แล้ว การวิเคราะห์แบบนี้จึงเหมาะกับการวิจัยแบบผสมที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยแบบการทำคู่ขนานแล้วมาบรรจบกัน (Convergent design) (จำเนียร จวงตระกูล และ กัญจนวลัย นนทแก้ว แฟร์รี่, 2563: 5-6; Creswell & Plano Clark, 2018; 65-67) และแบบทำตามลำดับเพื่ออธิบายผล (Sequential Explanatory Design) (จำเนียร จวงตระกูล และ กัญจนวลัย นนทแก้ว แฟร์รี่, 2563: 5-6; Creswell & Plano Clark, 2018: 66-68)

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative content analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ กล่าวคือเริ่มต้นจากการกำหนดคำสำคัญและนับจำนวนค่าหาความถี่ของคำสำคัญต่างๆ เพื่อตอบคำถามการวิจัยหรืออธิบายข้อค้นพบของการ

วิจัย ถ้าการวิเคราะห์สิ้นสุดลงเพียงเท่านี้ จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ แต่การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะมีการดำเนินการต่อไป โดยพิจารณาถึงความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในคำต่างๆ การวิเคราะห์แบบนี้เหมาะสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร หนังสือหรือตำราต่างๆ

ประเด็นที่ควรพิจารณา คือ ความหมายของคำภาษาอังกฤษที่ว่า “Summative content analysis” ที่เป็นชื่อของแบบหรือแนวทางการวิเคราะห์แบบนี้เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ง่าย เนื่องจากเมื่อแปลเป็นภาษาไทย สามารถแปลว่า การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ หรือ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปใจความ หรือ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปเนื้อหา เป็นต้น นักวิจัยที่ไม่ได้ศึกษารายละเอียดของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้ จึงอาจเข้าใจผิดว่าเป็นการวิเคราะห์โดยการสรุปใจความเนื้อหาของเอกสารข้อความที่เป็นข้อมูล โดยมีได้ดำเนินการตามกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาตามกระบวนการที่กำหนดไว้ นักวิจัยใหม่จึงควรศึกษาให้เกิดความเข้าใจให้ถ่องแท้เสียก่อน แล้วจึงพิจารณาว่าวิธีการวิเคราะห์แบบนี้มีความเหมาะสมกับโครงการวิจัยของตนหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์แบบนี้ ซึ่งมักจะนิยมใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ

การเปรียบเทียบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสามแบบ การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบดั้งเดิมและแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า รวมทั้งแบบสรุปความ นั้นมีลักษณะที่คล้ายกันและแตกต่างกันหลายส่วน ซึ่งสามารถแสดงได้ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3: การเปรียบเทียบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 3 ประเภท

ประเภทการวิเคราะห์เนื้อหา	การเริ่มต้นวิเคราะห์	เวลาการกำหนดรหัสหรือคำสำคัญ	แหล่งที่มาของรหัสหรือคำสำคัญ
แบบดั้งเดิม	การสังเกต	กำหนดรหัสระหว่างการวิเคราะห์	สาระในตัวข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์
แบบกำหนดล่วงหน้า	ทฤษฎี	กำหนดรหัสล่วงหน้าและระหว่างการวิเคราะห์	ทฤษฎีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
แบบสรุปความ	คำสำคัญ	กำหนดคำสำคัญล่วงหน้าและระหว่างการวิเคราะห์	ความสนใจของนักวิจัยหรือการทบทวนวรรณกรรม

ที่มา: แปลจาก Hsieh & Shannon, 2005, p. 1286; จำเนียร จวงตระกูล และ นวัสนันท์ วงศ์ประสิทธิ์, 2562:9.

จากการเปรียบเทียบในตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมจะมีวิธีดำเนินการตรงกันข้ามกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า กล่าวคือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม จะทำการกำหนดรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อยและหัวข้อหลัก จากเนื้อหาของข้อความที่เป็นข้อมูลที่นำมาทำการวิเคราะห์ แต่การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าจะทำการกำหนดรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อยและหัวข้อหลัก จากทฤษฎีที่นักวิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมไว้เป็นการล่วงหน้า แล้วจึงนำข้อความที่เป็นข้อมูลที่จะ

นำมาทำการวิเคราะห์เทียบกับ รหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อย และหัวข้อหลัก ที่กำหนดขึ้นล่วงหน้าแล้วกำหนดรหัส หัวข้อรอง หัวข้อย่อย และหัวข้อหลัก ตามที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความจะมีความคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ แตกต่างเพียงการวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงคุณภาพแบบนี้ มีการดำเนินการวิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเชิงปริมาณจนเสร็จสิ้นกระบวนการ

ทางเลือกใหม่ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาลักษณะเฉพาะของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบกับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้มองเห็นช่องทางที่จะปรับปรุงขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม เพื่อลดความซับซ้อนในการกำหนดรหัส (Code) ได้ อันจะทำให้ นักวิจัยสามารถวิเคราะห์เนื้อหาได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ในขณะที่ยังสามารถรักษาวิธีการกำหนดหมวดหมู่หรือประเภทของข้อมูลที่เรียกว่าหัวข้อรอง (Category) และหัวข้อย่อย (Sub-category) พร้อมทั้งวิธีการกำหนดหัวข้อหลัก (Theme) อันเป็นผลของการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ตามเดิม ทำให้ยังคงได้รับผลการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม ใกล้เคียงกับวิธีการกำหนดรหัสในกระบวนการเดิมมากที่สุด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวคณะผู้เขียนจึงได้ดำเนินการปรับปรุงขั้นตอนแรกของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมจากการกำหนดรหัส (Code) มาเป็นการกำหนดประเด็นสำคัญของเนื้อหา (Main point) แทน โดยระบุออกมาเป็นคำ วลี หรือประโยค คล้ายกับรหัส ทำให้ นักวิจัยสามารถมุ่งความสนใจไปยังประเด็นที่เป็นส่วนหลักของเนื้อหาของข้อมูล โดยไม่ต้องกังวลว่าจะหลงรหัสหรือตั้งชื่อของรหัสขึ้นมาใช้แทนความหมายของข้อความ ซึ่งมักจะต้องใช้เวลานานและเกิดความล่าช้า การกำหนดประเด็นสำคัญจากเนื้อหาของข้อมูลแทนการกำหนดรหัสจะยังคงได้ผลตามวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการหลงรหัส แต่จะลดความซับซ้อนและลดเวลาที่จะต้องใช้ในการคิดหาชื่อของรหัสที่จะนำมาใช้ วิธีการนี้จะทำให้การวิเคราะห์เนื้อหาทำได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันยังสามารถดำเนินการตามขั้นตอนที่สองและขั้นตอนที่สามได้ต่อไป กล่าวคือ นำเอาประเด็นสำคัญที่กำหนดขึ้นแทนรหัสในขั้นตอนที่หนึ่งอาจเรียกว่าข้อมูลระดับที่หนึ่ง (Main point) ไปดำเนินการในขั้นตอนที่สองคือการกำหนดหมวดหมู่หรือประเภทของประเด็นสำคัญ กล่าวคือการนำเอาประเด็นสำคัญที่มีความหมายคล้ายคลึงกันจัดเข้ากลุ่มไว้ในหมวดหมู่เดียวกันเป็นประเภทของข้อมูลในระดับที่สอง เรียกว่ากลุ่มประเด็นสำคัญหรือประเภทของข้อมูล โดยตั้งชื่อประเภทข้อมูลขึ้นมาใหม่ (Category) แล้วนำเอาประเภทของข้อมูลหรือกลุ่มประเด็นสำคัญ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันเข้ามาอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน มาตั้งชื่อหมวดหมู่ใหม่เป็นหัวข้อหลัก (Theme) ที่สามารถนำไปเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบ (Factor) ที่จะนำไปสร้างเป็นทฤษฎีหรือแบบจำลองหรืออธิบายและอภิปรายผลการวิจัยต่อไป

เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักวิจัย ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์เนื้อหาขั้นที่หนึ่งคือการกำหนดประเด็นสำคัญจากเนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความคณะผู้เขียนได้สร้างแบบฟอร์มขึ้นมาใช้ในการกำหนดประเด็นสำคัญ ดังปรากฏในภาพที่ 1

แบบสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล

ชื่อหน่วยงาน (คณะ/สวท./สวพ.) _____
 ผู้ให้สัมภาษณ์ _____ ผู้สัมภาษณ์ _____
 ประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย _____
 วันที่ _____ เวลาสัมภาษณ์จาก _____ ถึง _____
 วิธีการบันทึกการสัมภาษณ์ _____ สถานที่ _____

คำชี้แจง

1. ถอดเทปหรือนำข้อมูลคำตอบจากระบบชุม (Zoom) ที่บันทึกไว้ออกมาเป็นเอกสารข้อมูลคำตอบจากการสัมภาษณ์ (Transcript)
2. อ่านเอกสารข้อมูลคำตอบจากการสัมภาษณ์ (Transcript) หลายๆ เทียบเพื่อทำความเข้าใจข้อมูล
3. จัดระเบียบข้อมูลคำตอบเข้ากรอบคำถามแต่ละข้อ
4. จับประเด็นสำคัญจากที่ได้อ่านข้อมูลคำตอบจากการสัมภาษณ์ ที่ตอบคำถามในแต่ละข้อตามที่จัดระเบียบไว้แล้วตามข้อ 3. ซึ่งอาจมี 3-5 ประเด็นหลัก
5. ค้นหาประเด็นย่อยที่สอดคล้องกับประเด็นหลักแล้วนำเข้าอยู่ภายใต้ประเด็นหลัก ประเด็นย่อยอาจมี 5-10 ประเด็น
6. ทำเช่นนี้จนครบทุกคำถาม
7. ประเด็นหลักในขั้นนี้สามารถถือได้ว่าเป็นหัวข้อรอง (Category) หรือเป็นหัวข้อหลัก (Theme) ได้แล้วแต่กรณี ประเด็นย่อยเป็นส่วนประกอบของหัวข้อรอง ซึ่งเป็นส่วนประกอบของหัวข้อหลัก
8. นำผลตามข้อ 7 ไปใช้อธิบายหรือสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณหรือนำไปจัดทำสรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายกลุ่มในขั้นต่อไป

คำถามที่	ประเด็นหลัก/ประเด็นย่อย	หมายเหตุ
1	ประเด็นหลัก 1 _____ ประเด็นย่อย 1.1 _____ 1.2 _____ 1.3 _____ 1.4 _____ 1.5 _____ ประเด็นหลัก 2 _____ ประเด็นย่อย 2.1 _____ 2.2 _____ 2.3 _____ 2.4 _____ 2.5 _____	

	ประเด็นหลัก 3 ----- ประเด็นย่อย 3.1 ----- 3.2 ----- 3.3 ----- 3.4 ----- 3.5 -----	

ภาพที่ 1: แบบฟอร์มกำหนดประเด็นสำคัญจากเนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความจากข้อมูลรายบุคคล
ที่มา: ดัดแปลงจาก จำเนียร จวงตระกูล, 2564: 21

จากภาพที่ 1. ซึ่งคิดมาเป็นตัวอย่างเพียงส่วนหนึ่ง จะเห็นว่านักวิจัยสามารถทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่เป็นข้อความ ซึ่งอาจเป็นข้อมูลมาจากการถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์ บันทึกการสังเกตวัตถุหรือสิ่งของหรือการสังเกตสถานการณ์ที่ทำการวิจัย พร้อมคำอธิบายเพื่อให้ นักวิจัยสามารถนำไปใช้งานได้โดยสะดวก แบบฟอร์มนี้ใช้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากบุคคล วัตถุหรือสถานการณ์ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นที่หนึ่ง

เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคลตามแบบฟอร์มแรกแล้ว นักวิจัยก็สามารถนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ในแบบฟอร์มตามขั้นที่หนึ่งทั้งหมด ไปทำการวิเคราะห์ในขั้นที่สองต่อไปโดยใช้แบบฟอร์มที่สอง เพื่อการกำหนดหมวดหมู่หรือกลุ่มประเด็นสำคัญ โดยการตั้งชื่อกลุ่มขึ้นมาใหม่และถือว่าเป็นข้อมูลระดับที่สองที่ได้จากการวิเคราะห์ ซึ่งเรียกว่าขั้นประเภทของข้อมูล (Category) หรือหัวข้อรอง โดยแบบฟอร์มที่สอง แสดงได้ดังภาพที่ 2

แบบสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกรายกลุ่ม	
ชื่อหน่วยงาน	-----
ประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	-----
วันที่	----- เวลาสรุป จาก----- ถึง-----
ผู้สรุปข้อมูล	----- ผู้ตรวจทาน -----
คำชี้แจง	
1. ข้อมูลที่บรรจุในแบบสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกรายกลุ่มนี้เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น ผู้สรุปข้อมูลในขั้นนี้จะต้องกำหนดประเด็นต่างๆ จากข้อมูลที่ได้ทำการถอดเทป (Transcript) หรือที่ได้บันทึกไว้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกตามที่กำหนดไว้ในแบบสรุปข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลตามขั้นที่ 1 ให้แล้วเสร็จเสียก่อน 2. การสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกรายกลุ่มนี้เป็นการนำเอาข้อมูลสรุปประเด็นการสัมภาษณ์รายบุคคลมาใช้ในการจัดทำถือได้ว่าเป็นการจัดทำสรุปประเด็นขั้นที่ 2 จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งจะใช้เป็นฐานในการจัดทำสรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกข้ามกลุ่ม ซึ่งจะให้เห็นภาพสะท้อนจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มต่อไป	

3. ให้ผู้สรุปข้อมูลในขั้นนี้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลพร้อมรหัสตัวเลขประจำตัวผู้ให้ข้อมูล ในขั้นนี้ให้ใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษกับตัวเลขในวงเล็บ เป็นการแสดงรหัสประจำตัวผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งภาษาอังกฤษจะเรียกว่า Key Informant เช่น (KI-1) หมายความว่าผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 ของกลุ่ม (KI-2) หมายความว่าผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 ของกลุ่ม

4. การจัดทำบัญชีรายชื่อรหัสประจำตัวผู้ให้สัมภาษณ์ จำเป็นต้องกำหนดรหัสเป็นตัวเลขประจำตัวผู้ให้สัมภาษณ์เนื่องจากนักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมนักวิจัยว่าด้วยการคุ้มครองผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด โดยจะไม่มีเปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูลไม่ว่าจะด้วยประการใดๆ อันเป็นไปตามพันธกรณีที่ให้ไว้กับผู้ให้ข้อมูลในการตกลงยินยอมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูลด้วย ดังนั้นนักวิจัยจะต้องจัดทำบัญชีผู้ให้ข้อมูลพร้อมรหัสตัวเลขประจำตัวผู้ให้ข้อมูลเก็บไว้เพื่อประโยชน์ในการจัดการข้อมูลและการตรวจสอบความสอดคล้องเชื่อมโยงต่างๆ ของนักวิจัย ในบางกรณีอาจมีการใช้นามสมมุติ (Synonym) แทนตัวเลขได้

คำถาม	ประเด็นที่แตกต่าง	บันทึกความเห็น
1	1.1 ไม่มี 1.2 มีความเห็นต่างดังต่อไปนี้ (1) ----- (KI-3) (2) ----- (KI-6) 1.3 ไม่มี 1.4 มีความเห็นต่างดังต่อไปนี้ (1) ----- (KI-3) 1.5 มีความเห็นต่างดังต่อไปนี้ (1) ----- (KI-4) (2) ----- (KI-7)	

ภาพที่ 2: แบบฟอร์มกำหนดประเภทข้อมูลจากประเด็นสำคัญของข้อมูลที่เป็นข้อความจากข้อมูลรายกลุ่มที่มา: ดัดแปลงจาก จำเนียร จวงตระกูล, 2564: 24.

จากภาพที่ 2. ซึ่งคิดมาเป็นตัวอย่างเพียงส่วนหนึ่ง ผลที่ได้จากการวิเคราะห์คือประเภทข้อมูลที่ได้จากการจัดกลุ่มประเด็นสำคัญของข้อมูล โดยนำมาจัดทำเป็นประเภทข้อมูลหรือหัวข้อรอง (Category) ในกรณีที่เป็นการศึกษาโดยเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยเพียงกลุ่มเดียว เช่น นักศึกษา หรืออาจารย์ หรือผู้บริหารมหาวิทยาลัย เป็นต้น ผลการวิเคราะห์ขั้นที่สอง คือประเภทข้อมูลหรือหัวข้อรอง สามารถนำไปจัดชั้นข้อมูลเป็นขั้นที่สาม คือเป็นหัวข้อหลัก (Theme) ซึ่งถือว่าเป็นผลของการวิจัยได้

ในกรณีที่มีการศึกษาหรือเก็บข้อมูลจากบุคคลหลายกลุ่มเช่นนักศึกษา อาจารย์ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย นักวิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นที่สอง ไปจัดทำการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นที่สามต่อไป คือนำเอาประเภทของข้อมูลหรือหัวข้อรอง (Category) จากแต่ละกลุ่มมาพิจารณาร่วมกันเพื่อหาประเภทข้อมูลที่ สามารถจัดรวมเข้าไว้ในหมวดหมู่เดียวกันได้ จากนั้นนำมารวมให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกันโดยตั้งชื่อขึ้นใหม่เป็นหัวข้อหลัก (Theme) ซึ่งถือว่าเป็นผลการวิจัยเพื่อใช้ดำเนินการต่อไป ซึ่งการวิเคราะห์ขั้นที่สาม นักวิจัย

สามารถใช้แบบฟอร์มเพื่อกำหนดหัวข้อหลักจากประเภทข้อมูลที่เป็นเนื้อหาของข้อมูลการวิจัยดังแสดงในภาพที่ 3

แบบสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกรวมกลุ่ม			
ชื่อหน่วยงาน -----			
วันที่ -----		เวลาสรุป จาก ----- ถึง -----	
ผู้สรุปข้อมูล -----		ผู้ตรวจทาน -----	
คำชี้แจง			
1. ข้อมูลที่ปรากฏในแบบสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกรวมกลุ่มนี้เป็นการอธิบายแนวทางการดำเนินการสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกรวมกลุ่ม 2. การสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกรวมกลุ่มนี้เป็นการนำเอาข้อมูลสรุปประเด็นการสัมภาษณ์รายกลุ่มที่ได้จัดทำไว้ในขั้นที่ 2 มาใช้ในการจัดทำถือได้ว่าเป็นการจัดทำสรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกขั้นที่ 3 ซึ่งจะทำให้เห็นภาพสะท้อนจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทุกกลุ่ม 3. ให้ผู้สรุปจัดทำบัญชีรหัสประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Group: SG) และรหัสประจำตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผู้ให้ข้อมูล (Key Informant: KI) เพื่อใช้ในการดำเนินการและเก็บรักษาไว้เพื่ออ้างอิงต่อไป บัญชีรหัสประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและรหัสประจำตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผู้ให้ข้อมูลนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากจะช่วยให้การนำเสนอผลการสรุปประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นระบบ สะดวกแก่การพิจารณาและการย้อนกลับไปตรวจสอบหรือตรวจทานข้อมูล นอกจากนี้ บัญชีรหัสประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนี้ยังเป็นการปฏิบัติตามจริยธรรมนักวิจัยอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากนักวิจัยจะต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมนักวิจัยว่าด้วยการคุ้มครองผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ข้อมูลอย่างเคร่งครัดโดยจะไม่มีเปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูลไม่ว่าจะด้วยประการใดๆ อันเป็นไปตามพันธกรณีที่ให้ไว้กับผู้ให้ข้อมูลในการตกลงยินยอมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูลด้วย 4. สรุปประเด็นผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มนี้มีความสำคัญมากเพราะจะนำไปใช้ในการเขียนรายงานสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณในการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของหัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ต่อไป			
คำถาม	การจัดรวมกลุ่มประเด็นที่คล้ายกัน	การจัดกลุ่มประเด็นที่แตกต่าง	ความเห็น
1	ให้นำผลสรุปประเด็นผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่คล้ายคลึงกันจากทุกกลุ่มที่ได้ดำเนินการในรอบที่สองมารวมกันพร้อมทั้งแสดงที่มาของข้อมูลโดยระบุรหัสตัวเลขประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Group: SG) และรหัสตัวเลขประจำตัวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant:	ให้นำผลสรุปประเด็นผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แตกต่างกันจากทุกกลุ่มที่ได้ดำเนินการในรอบที่สอง มาแสดงโดยดำเนินการเช่นเดียวกับการนำเสนอประเด็นที่คล้ายคลึงกัน หากมีความคล้ายคลึงกันในจำนวนที่มากพอให้จัดเป็นกลุ่มที่คล้ายคลึงกันเพิ่มขึ้น	

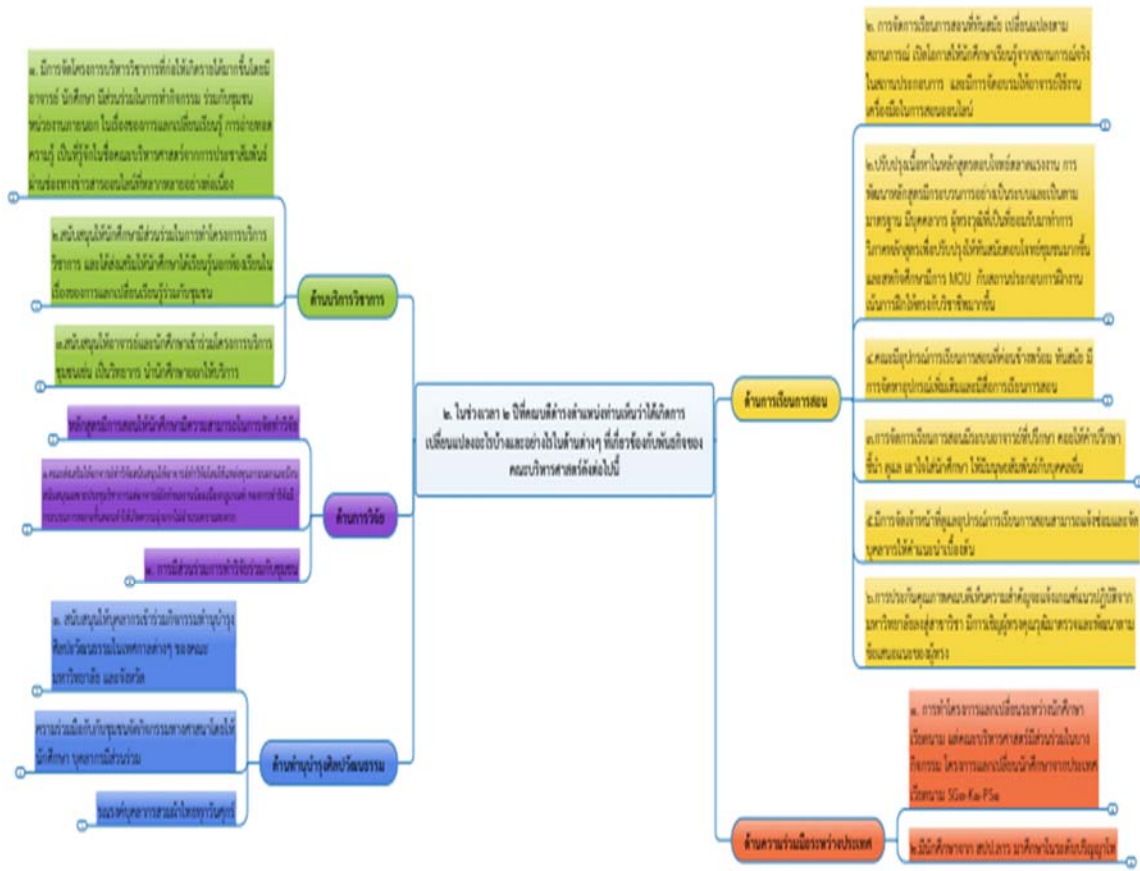
	KI เช่น (SG-1-KI-1) หมายความว่า เป็นข้อมูลของ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 1 และผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 เป็น ต้น	แล้วนำไปไว้ในกลุ่มที่ คล้ายคลึง	
2	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ใน ข้อ 1 จนครบทุกข้อ	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ ในข้อ 1 จนครบทุกข้อ	

ภาพที่ 3: แบบฟอร์มที่สามเพื่อกำหนดหัวข้อหลักจากประเภทข้อมูล

ที่มา: ดัดแปลงเพิ่มเติมจาก จำเนียร จวงตระกูล, 2564: 23-24.

จากภาพที่ 3 ซึ่งคัดมาเป็นตัวอย่างเพียงส่วนหนึ่ง จะเห็นว่าผลของการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยจะได้ข้อมูล
ชั้นที่สามคือหัวข้อหลัก (Theme) ที่ถือว่าเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบ (Factor) ที่จะใช้ไปสร้างทฤษฎีหรือ
แบบจำลองหรือนำไปอธิบายและอภิปรายผลการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพสามารถใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปช่วยในการ
วิเคราะห์ได้ แต่โปรแกรมจะไม่สามารถทำแทนนักวิจัยได้เหมือนกับโปรแกรมที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ แต่
สามารถช่วยให้การวิเคราะห์มีความรวดเร็วและช่วยจัดระเบียบข้อมูลได้ (จำเนียร จวงตระกูล, 2562: 150)
โปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีจำนวนมาก โดยระหว่างปี 2017-2018 มีโปรแกรม
ที่มีผู้นิยมสูงสุดถึง 16 โปรแกรม (จำเนียร จวงตระกูล, 2562: 154) หนึ่งในจำนวนนั้นคือโปรแกรม ATLAS.ti
(นพพงศ์ เกิดเงิน, 2563. ใน จำเนียร จวงตระกูล, 2563: 257-292) เป็นโปรแกรมที่ใช้งานง่าย เป็นมิตรกับผู้ใช้
และมีผู้นิยมใช้มาก โปรแกรมจะช่วยให้การเสนอผลการวิจัยเป็นภาพต่างๆได้ตามที่นักวิจัยต้องการ (จำเนียร
จวงตระกูล, และคณะ, 2020: 6-7; วรณวิชนี ถนอมชาติ และคณะ, 2363: 8-10) อย่างไรก็ตามในกรณีที่ทำ
การวิเคราะห์ด้วยมือ (Manual) ที่ได้นำเสนอตามแนวทางเลือกใหม่นี้ นักวิจัยสามารถนำผลของการวิเคราะห์
เนื้อหาตามวิธีการที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่นี้ แสดงผลการวิเคราะห์เป็นภาพได้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Mind
Manager (2021, Online) ดังตัวอย่างในภาพที่ 4

ภาพที่ 4: ตัวอย่างการแสดงผลของการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยภาพ

จากภาพที่ 4 จะเห็นว่าการนำเสนอหรือแสดงผลการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้ภาพที่สร้างขึ้นจากโปรแกรมสำเร็จรูป Mind Manager ทำให้เห็นประเด็นสำคัญภายใต้กลุ่มหรือหมวดหมู่ข้อมูลหรือประเภทของข้อมูลที่มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจในผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบดั้งเดิมที่พัฒนาขึ้นมาเป็นทางเลือกใหม่นี้ ได้มีการทดสอบโดยการประชุมเชิงปฏิบัติการของคณะอนุกรรมการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของหัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ จำนวน 8 คณะ รวม 108 คน ระหว่างวันที่ 28-29 มกราคม 2564 และนำไปใช้ดำเนินการจริงในระหว่างวันที่ 1-19 กุมภาพันธ์ 2564 ผลปรากฏว่าสามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง จึงถือได้ว่าเป็นแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งสามารถเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของนักวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทยได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความ ดังนั้น ข้อมูลประเภทอื่นที่ไม่อยู่ในรูปแบบของข้อความจะต้องทำให้เป็นข้อความก่อน จึงจะสามารถดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ (Gale et al., 2013): 2) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพตามที่ศึกษาในบทความนี้ แบ่งออกเป็น 3 วิธี คือ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า และการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ ซึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไป การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมเป็นวิธีการวิเคราะห์ที่ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาขั้นพื้นฐานที่ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไป ที่มีได้ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่ง โดยเฉพาะอีกด้วย การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้จึงมีที่ใช้งานอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทยที่มักจะทำการวิจัยโดยมิได้ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่ง โดยเฉพาะ การวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทยจึงมักจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบทั่วไปหรือเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยแบบผสมที่ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการนี้ อย่างไรก็ตาม กระบวนการและขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้จะมีความซับซ้อนและยากแก่การทำความเข้าใจในขั้นต้น ซึ่งอาจมีการทำการย่อและการลงรหัส จึงมักทำให้เกิดความสับสนแก่นักวิจัยใหม่และต้องใช้เวลามากในการกำหนดรหัส คณะผู้เขียนจึงได้นำวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมาทำการปรับปรุงให้เข้ากับบริบทของไทย โดยลดขั้นตอนด้วยการตัดการย่อออกไปและปรับเปลี่ยนการลงรหัสมาเป็นการกำหนดประเด็นสำคัญของเนื้อหาที่เป็นข้อความแทนการลงรหัส ส่วนขั้นตอนที่เหลือยังคงเดิม ผู้เขียนจึงเห็นสมควรนำเสนอเพื่อเผยแพร่เพื่อเป็นทางเลือกแก่นักวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมในโครงการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป โดยสามารถใช้เป็นทางเลือกใหม่สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมือใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการมาทำการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพสามารถกระทำได้รวดเร็วขึ้น

อ้างอิง

ภาษาไทย

- จำเนียร จวงตระกูล. (2553). การวิจัยเชิงคุณภาพ: เครื่องมือสร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- จำเนียร จวงตระกูล. (2562). การวิจัยเชิงคุณภาพ: การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. 6(2). 148-160.
- จำเนียร จวงตระกูล (2564) การสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะอนุกรรมการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ณ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ 28-29 มกราคม 2564
- จำเนียร จวงตระกูล และ นวีสันนท์ วงศ์ประสิทธิ์. (2562). การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ: PAAT Journal 2(2). 1-14.
- จำเนียร จวงตระกูล และ กัญจนวลัย นนทแก้ว แพร์รี่ (2563). การวิจัยแบบผสม: การนำการออกแบบการวิจัยแบบผสมเจ็ดรูปแบบสู่การปฏิบัติ. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. 14 (1). 1-14.
- จำเนียร จวงตระกูล, สุรมงคล นิมจิตต์, กัญจนวลัย นนทแก้ว แพร์รี่ และ รุจิรา ริการมย์. (2020). การนำเสนอและการแสดงข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ: PAAT Journal 2(4). 1-11.
- นพพงศ์ เกิดเงิน, (2563). การใช้โปรแกรม ATLAS.ti ในการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน จำเนียร จวงตระกูล. บรรณาธิการ. (2563). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- วรรณวิชนี ถนอมชาติ, อุทัย อันพิมพ์ และ จำเนียร จวงตระกูล (2563). การนำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. 14 (4). 1- 13.

English

- Introducing Mind Manager 21- Start Making Mind Map Now. (2021) . Online available at: https://www.mindmanager.com/en/pages/mind-mapping-b6/?gclid=EAlaQobChMI7IGJl-vw7gIVj6-WCh1wNQqEAAAYASAAEglVTPD_BwE: retrieved 17 February 2021.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (2 ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (3 ed.). Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Erlingsson, C., & Brysiewicz. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7, 93-99.
- Gale, N. K., Heath, G., Cameron, E., Rashid, S., & Redwood, S. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. *BMC Medical Research Methodology*, 13(117), 1-8.

- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Joungtrakul, J., Sheehan, B., & Aticomswan, A. (2013). Qualitative Data Collection Tool: A New Approach to Developing an Interview Guide. *AFBE Journal*, 6(2), 140-154.